

2020



JOHAN VAN 'T BOSCH

BIJEN IN PAPENDRECHT: SLOBBENGORS EN SNELFIETSPAD A15

BIJEN IN PAPENDRECHT: SLOBBENGORS EN SNELFIETSPAD A15

november 2020

TEKST

Johan van 't Bosch

PRODUCTIE

EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden

RAPPORTNUMMER

EIS2020-25

OPDRACHTGEVER

Stichting Educatie stal BIJ de Heerlijkheid

CONTACTPERSOON OPDRACHTGEVER

Arjan Korteland

CONTACTPERSOON EIS

Johan van 't Bosch

FOTO'S VOORZIJDE

Hoofdfoto: rivierdijk langs het Slobbengors (foto Johan van 't Bosch)

Inzet: vrouwtje roodrandzandbij *Andrena rosae* (foto Johan van 't Bosch)

FOTO ACHTERZIJDE

Mannetje weidehommel *Bombus pratorum* (foto Johan van 't Bosch)

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	2
Inleiding	3
Wilde bijen	4
Opzet en methode	5
Resultaten	6
Overzicht	6
Bijzondere vondsten	7
Gebieden	8
Slobbengors	8
Snelfietspad A15	11
Discussie en aanbevelingen	14
Aanbevelingen algemeen	14
Aanbevelingen Slobbengors	15
Aanbevelingen snelfietspad A15.	17
Literatuur	20



SAMENVATTING

Stichting Educatie Stal BIJ de Heerlijkheid heeft EIS verzocht een verkennende inventarisatie uit te voeren naar bijen in twee gebieden in de gemeente Papendrecht. Het gaat om de gebieden Slobbengors en het snelfietspad langs de A15. De twee projectgebieden zijn elk gedurende een dag op bijen geïnventariseerd, het Slobbengors op 20 mei 2020 en het snelfietspad op 27-28 mei 2020.

In totaal zijn in de twee bezochte gebieden samen 35 soorten bijen gevonden, 24 soorten op het Slobbengors en 22 soorten langs het snelfietspad A15. Er zijn drie bijensoorten gevonden die op de Nederlandse Rode Lijst staan, de roodrandzandbij *Andrena rosae* (Slobbengors), de geelstaartklaverzandbij *Andrena wilkella* (snelfietspad A15) en de slanke kegelbij *Coelioxys elongata* (snelfietspad A15). Een vrij zeldzame soort die werd aangetroffen was de langsprietwespbij *Nomada conjungens* (Slobbengors).

De inventarisatie was alleen bedoeld om een eerste indruk van de bijenfauna te krijgen. Bij slechts één bezoek kan zeker geen compleet beeld kan ontstaan. Op basis van deze verkenning konden wel enkele adviezen worden geformuleerd voor beheer van beide gebieden. Met uitgebreidere inventarisatie en monitoring kan een completer beeld van de bijenfauna gekregen worden respectievelijk een beeld van veranderingen in de bijenfauna.

INLEIDING

In opdracht van de Stichting Educatie Stal Bij de Heerlijkheid is een verkennende inventarisatie uitgevoerd naar bijen in twee gebieden in de gemeente Papendrecht. Het gaat om de gebieden Slobbengors en het snelfietspad langs de A15. Beide gebieden zijn gedurende één dag in mei 2020 bezocht. De nadruk lag op het vaststellen van de soortenrijkdom en het doen van aanbevelingen voor beheer. De inventarisatie is alleen bedoeld is om een eerste indruk van de bijenfauna te krijgen. Bij slechts één bezoek kan zeker geen compleet beeld kan ontstaan.

In dit rapport worden de resultaten besproken en enkele aanbevelingen gedaan om de diversiteit te behouden en/of te bevorderen. De aandacht gaat daarbij ook uit naar het behouden van bijzondere elementen of soorten, of naar ontwikkeling van het gebied om de kans op het voorkomen van deze soorten te vergroten. De nadruk ligt daarbij op uitbouwen van wat al in het gebied is.

Vooraf is aangegeven dat twee icoonsoorten gekozen waren, namelijk de weidehommel *Bombus pratorum* en de zandhommel *Bombus veteranus*. De laatste is een zeldzame soort met een beperkte verspreiding die in de nabijgelegen Biesbosch voorkomt. Voor deze icoonsoorten is extra aandacht geweest in de inventarisatie.



WILDE BIJEN

De honingbij is bij iedereen bekend. Deze honingproducerende bij leeft in sociale volken en wordt door imkers gehouden in bijenkasten. Minder bekend zijn de meer dan 350 soorten wilde bijen die in Nederland voorkomen. Deze worden niet verzorgd door imkers en moeten zelf zorgen voor hun onderdak. Ook hommels behoren tot de wilde bijen.

Wilde bijen nestelen op allerlei plekken. Veel soorten graven zelf hun nest in de bodem, met name op schaars begroeide plekken. Sommige hommels maken gebruik van verlaten muizenholen. Andere soorten nestelen bovengronds in dood hout, waarin andere insecten gangen hebben uitgeknaagd. Ook zijn er diverse soorten die hun nesten in holle takjes en stengels bouwen, en zelfs enkele soorten die uitsluitend nestelen in lege slakkenhuisjes. Hoe meer variatie er in een terrein is aan zulke 'microstructuren', hoe meer bijensoorten er een geschikte nestelplek kunnen vinden.

Bijen houden van warmte, dus belangrijke voorwaarde voor een geschikte nestelplek is dat deze een flink deel van de dag in de zon moet liggen. Alle bijen bezoeken bloemen. Zij drinken nectar voor hun eigen energievoorziening en verzamelen stuifmeel als voedsel voor de larven. Met dit stuifmeel vliegen ze naar hun nest, waar ze het in de nestcellen opbergen en er hun eieren op leggen.

Veel soorten bijen zijn in bepaalde mate gespecialiseerd in hun bloembezoek. Gespecialiseerde bijen verzamelen bijvoorbeeld alleen stuifmeel op wilgen, schermbloemen, kattenstaart of klavers. Een bij vliegt dagelijks diverse malen op en neer tussen nest en bloemen om voldoende voedsel te verzamelen. Het is dus belangrijk dat geschikte nestelplaatsen niet te ver van de bloemen vandaan liggen.

OPZET EN METHODE

De twee projectgebieden zijn elk gedurende een dag op bijen geïnventariseerd. Het gaat om de volgende twee gebieden:

- Slobbengors – Een buitendijks gebied met een oppervlakte van circa 30 ha, deels ingericht als bedrijventerrein en sportvelden. Dit gebied is bezocht op 20 mei 2020.
- Groen snelfietspad A15 – Een fietspad tussen Alblasterdam en Gorinchem met een totale lengte van 25 km. In de inventarisatie is gekeken naar een gedeelte van 5 km lengte binnen de gemeente Papendrecht. Het midden en oostelijk deel van dit gebied is bezocht op 27 mei 2020 en het westelijk deel op 28 mei 2020.

De ligging van de gebieden is weergegeven in figuur 1.

Gezien de omvang van de gebieden en het feit dat ze maar één maal werden bezocht, geeft de inventarisatie slechts een beperkt beeld van de bijenfauna. Daarom zijn vooral plekken onderzocht waarvan verwacht werd dat ze interessant zijn voor wilde bijen (wegens beschikbare nestgelegenheid of bloemen). Doel was om de kans te vergroten dat eventuele populaties van bijzondere soorten werden opgemerkt. Met name langs het snelfietspad A15 was deze aanpak noodzakelijk, vanwege de uitgestrektheid van het gebied. Daarnaast ging de aandacht uit naar mogelijke verbeterpunten in inrichting en beheer van de gebieden.



Figuur 1 Ligging van de onderzoeksgebieden in Papendrecht. Bron Google Earth.



RESULTATEN

OVERZICHT

In totaal zijn in de twee bezochte gebieden samen 35 soorten bijen gevonden. Tabel 1 somt deze soorten op en geeft aan in welke van de twee gebieden ze zijn gevonden. Bovendien zijn voor het snelfietspad langs de A15 de aantallen gegeven voor het westelijk, midden en oostelijk deel.

In beide gebieden was de honingbij de meest talrijke bijensoort. Ze maakte meer dan 50% uit van het getelde aantal bijenexemplaren. Langs het snelfietspad A15 werden veel hommels aangetroffen, op de volop bloeiende bramen. Opvallend waren daarnaast grote aantallen fluitenkruidbij *Andrena proxima* op het Slobbengors en diverse ereprijszandbijen *Andrena labiata* langs het westelijk deel van het snelfietspad.

Tabel 1 Bijensoorten en aantallen per bezochte locatie. De kolom 'RL' geeft indien van toepassing aan in welke Rode Lijstcategorie de betreffende soort is opgenomen (Reemer 2018). De laatste twee kolommen geven respectievelijk de status in Nederland (Peeters et al 2012) en die in Zuid-Holland (Reemer 2017).

RL		Slobbengors	A15 midden	A15 oost	A15 west	A15 totaal	Totaal	Status in Nederland	Status in Zuid-Holland	
	tweekleurige zandbij	<i>Andrena bicolor</i>	2			2	2	algemeen	algemeen	
	grasbij	<i>Andrena flavipes</i>	4			4	4	zeer algemeen	algemeen	
	ereprijszandbij	<i>Andrena labiata</i>			6	6	6	vrij algemeen	zeldzaam	
	gewone dwergzandbij	<i>Andrena minutula</i>	1			1	1	vrij algemeen	algemeen	
	fluitenkruidbij	<i>Andrena proxima</i>	18			18	18	vrij algemeen	vrij zeldzaam	
BE	roodrandzandbij	<i>Andrena rosae</i>	1			1	1	zeldzaam	vrij zeldzaam	
	witkopdwergzandbij	<i>Andrena subopaca</i>	5		1	6	6	zeer algemeen	algemeen	
KW	geelstaartklaverzandbij	<i>Andrena wilkella</i>	2	1	3	6	6	vrij algemeen	zeldzaam	
	honingbij	<i>Apis mellifera</i>	134	28	180	46	254	388	zeer algemeen	algemeen
	tuinhommel	<i>Bombus hortorum</i>	1	27	1	5	33	34	algemeen	algemeen
	boomhommel	<i>Bombus hypnorum</i>	3			9	9	12	vrij algemeen	algemeen
	steenhommel	<i>Bombus lapidarius</i>	19	7	39	16	62	81	zeer algemeen	algemeen
	akkerhommel	<i>Bombus pascuorum</i>	14	13	59	32	104	118	zeer algemeen	algemeen
	weidehommel	<i>Bombus pratorum</i>	17	3	31	12	46	63	zeer algemeen	algemeen
	vierkleurige koekoekshommel	<i>Bombus sylvestris</i>				1	1	1	algemeen	vrij zeldzaam
	aardhommel-complex	<i>Bombus terrestris</i> -groep	37	13	43	35	91	128	zeer algemeen	algemeen
	grote klokjesbij	<i>Chelostoma rapunculi</i>	1			1	1	2	vrij algemeen	vrij zeldzaam
KW	slanke kegelbij	<i>Coelioxys elongatus</i>		1	2	3	3		zeldzaam	zeer zeldzaam
	roodpotige groefbij	<i>Halictus rubicundus</i>	1			1	1		zeer algemeen	algemeen
	parkbronsgroefbij	<i>Halictus tumulorum</i>	1	4		3	7	8	zeer algemeen	algemeen
	gewone maskerbij	<i>Hylaeus communis</i>				1	1	1	zeer algemeen	algemeen
	tuinmaskerbij	<i>Hylaeus hyalinatus</i>	1				1		algemeen	vrij zeldzaam
	gewone geurgroefbij	<i>Lasioglossum calceatum</i>	1				1		zeer algemeen	algemeen
	glanzende groefbij	<i>Lasioglossum lucidulum</i>	2				2		vrij algemeen	vrij zeldzaam
	langkopsmaragdgroefbij	<i>Lasioglossum morio</i>				1	1	1	algemeen	algemeen
	kleigroefbij	<i>Lasioglossum pauxillum</i>	1	2			2	3	vrij algemeen	zeldzaam
	gewone franjegroefbij	<i>Lasioglossum sexstrigatum</i>	1				1		zeer algemeen	algemeen
	biggenkruidgroefbij	<i>Lasioglossum villosulum</i>	1				1		algemeen	vrij zeldzaam
	tuinbladsnijder	<i>Megachile centuncularis</i>			2		2	2	algemeen	algemeen
	gewone behangersbij	<i>Megachile versicolor</i>	1				1	1	vrij algemeen	vrij zeldzaam
	grote bladsnijder	<i>Megachile willughbiella</i>	1			2	3	3	algemeen	algemeen
	langsprietwespbij	<i>Nomada conjungens</i>	1				1		vrij zeldzaam	zeer zeldzaam
	gewone wespbij	<i>Nomada flava</i>	16				16		zeer algemeen	algemeen
	gewone kleine wespbij	<i>Nomada flavoguttata</i>	9		1		1	10	algemeen	algemeen
	rosse metselbij	<i>Osmia bicornis</i>	2				2		zeer algemeen	algemeen
	Aantal soorten		24	13	10	17	22	35		
	Aantal exemplaren		291	104	358	176	637	929		
	Aantal exemplaren minus honingbij		157	115	178	130	383	541		

BIJZONDERE VONDSTEN

Er zijn drie bijensoorten gevonden die op de Nederlandse Rode Lijst staan (Reemer 2018), de roodrandzandbij *Andrena rosae*, de geelstaartklaverzandbij *Andrena wilkella* en de slanke kegelbij *Coelioxys elongata*.



Figuur 2 De roodrandzandbij *Andrena rosae* is een zeldzame bijensoort, waarvan in Nederland de kern van het verspreidingsgebied in de Biesbosch ligt. In de zomer behoren schermbloemen tot de belangrijkste stuifmeelbronnen voor deze soort.

Roodrandzandbij *Andrena rosae*

Rode lijst: bedreigd.

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: zeldzaam/vrij zeldzaam.

Prioritaire bijensoort Zuid-Holland.

Voorkomen: Vooral in en rond de Biesbosch, met enkele andere vindplaatsen in de zuidelijke landshelpt. De roodrandzandbij lijkt zich de laatste jaren vanuit de Biesbosch naar het westen uit te breiden. De soort werd niet aangetroffen tijdens het veldwerk van dit project, maar wel tijdens een aanvullend bezoek aan het Slobbengors voor het uitzetten van een hommelmroute. Ook tijdens het lopen van de route door de teller is de soort diverse keren aangetroffen. Vanwege de status van deze bijensoort op de Rode lijst (bedreigd) en als prioritaire bijensoort van de provincie Zuid-Holland is hij opgenomen in dit rapport. Van der Meer et al. (2006) deden onderzoek naar deze soort in de Biesbosch. De roodrandzandbij heeft een voorjaarsgeneratie en een zomergeneratie. In het voorjaar bezoekt de soort vooral wilgen en sleedoorn; de zomergeneratie bezoekt vooral schermbloemen, maar ook kruisdistel. Tijdens het onderzoek van Van der Meer et al. (2006) werd vastgesteld dat de roodrandzandbijen in de Biesbosch in diverse dijken nestelden. De vegetatietypen en -structuur op de dijk leken niet bijzonder. De bodem bestond uit klei, met een vrij dichte grasmat met maar weinig open plekken. In de zomer van 2020 werd een nestaggregatie van de soort gevonden in de Biesbosch, niet op een dijk, maar wel een op een hoger gelegen deel waarop een voormalig arbeidersgebouw stond (pers med Johan van 't Bosch).

Geelstaartklaverzandbij *Andrena wilkella*

Rode lijst: kwetsbaar.

Zeldzaamheid Nederland / Zuid-Holland: vrij algemeen/zeldzaam.

Voorkomen: In Nederland voornamelijk in de oostelijke helft en in Zeeland. Met uitzondering van Zeeland is de soort in de kustprovincies zeldzaam. De laatste jaren lijkt de geelstaartklaverzandbij echter wat meer voor te komen. De geelstaartklaverzandbij is op drie plekken langs het snelfietspad A15 aangetroffen. Twee van deze plekken waren klaverrijk grasland rond hoogspanningsmasten. De derde waarneming was in een tuin op het bedrijventerrein. Waarschijnlijk werd de soort ook waargenomen op een klaverrijk graslandje in de uiterste oostpunt van het bezochte gebied. Deze bij is extra interessant omdat hij kan worden beschouwd als een indicator van klaverrijk grasland. De soort verzamelt namelijk uitsluitend stuifmeel van klavers en andere vlinderbloemen.

Slanke kegelbij *Coelioxys elongata*

Rode lijst: kwetsbaar.

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: zeldzaam/zeer zeldzaam.

Voorkomen: De slanke kegelbij is een koekoeksbij die zijn eieren in de nesten van andere bijensoorten legt. De waarschijnlijke gastheren zijn diverse soorten metselbijen *Hoplitis* en *Megachile* (Peeters et al. 2012). Hij komt verspreid voor over Nederland. De slanke kegelbij is waargenomen in het westelijke deel langs het snelfietspad A15. Van de genoemde soorten is langs het snelfietspad in ieder geval de grote bladsnijder *Megachile willughbiella* aangetroffen. De gastheren nestelen met name in bestaande holtes in dood hout.



Weidehommel *Bombus pratorum*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: zeer algemeen/algemeen.

Icoonsoort van het project.

Als een van de iconsoorten van het project is de weidehommel gekozen, een algemene maar aansprekende soort die vooral in de eerste helft van het jaar actief is. De weidehommel werd in beide bezochte gebieden in aanzienlijke aantallen aangetroffen. Langs het snelfietspad A15 werd bovendien de vierkleurige koekoekshommel *Bombus sylvestris* gevonden, die zijn eieren legt in de nesten van de weidehommel. De weidehommel lijkt in beide gebieden een gezonde populatie te hebben.

GEBIEDEN

Dit onderdeel bespreekt kort de resultaten voor de twee bezochte gebieden. Per gebied volgt een korte algemene beschrijving. Enkele soorten worden apart benoemd, die zowel in Nederland als in Zuid-Holland als (vrij) zeldzaam te boek staan.

Slobbengors

Algemeen

Er zijn 24 soorten bijen gevonden. De meeste soorten werden waargenomen rond de populierenrij. Hier zijn ook de fluitenkruidbij *Andrena proxima* en een exemplaar van zijn zeldzame koekoeksbij de langsprietwespbij *Nomada conjungens* waargenomen. De iconsoort weidehommel was vrij talrijk tijdens de inventarisatie. Tijdens het uitzetten van een hommelmroute op het Slobbengors, samen met de opdrachtgever op 25 juni 2020 werd bovendien een roodrandzandbij gevonden.

(Vrij) zeldzame soorten

Fluitenkruidbij *Andrena proxima*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: De fluitenkruidbij komt vrij wijd verbreid voor in Nederland. Zoals de naam aangeeft verzamelen de vrouwtjes met name stuifmeel op fluitenkruid en andere schermbloemen zoals berenklauw. Op het Slobbengors was dit tijdens het

Figuur 3 Ligging van het Slobbengors. Bron Google Earth.



Figuur 4 De belangrijkste gebieds-
delen die op het Slobbengors
kunnen worden onderscheiden.
Bron Google Earth.



Figuur 5 Weidehommel *Bombus
pratorum* op het Slobbengors.

bezoek een algemene soort. De meeste vrouwtjes werden aangetroffen op fluitenkruid en andere schermbloemen aan de rivierzijde van de dijk. De meeste mannetjes werden gevonden tussen het hoge gras aan de binnenzijde van de populierenrij die langs de dijk staat. Naar verwachting bevinden de nesten zich in die omgeving. Langs het snelfietspad A15 werd de soort niet aangetroffen. Dat gebied werd een week later bezocht. Op dat moment waren er geen bloeiende schermbloemen, er stond vrij veel fluitenkruid, maar dat was uitgebleeid.

Grote klokjesbij *Chelostoma rapunculi*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: In het kustgebied komt de grote klokjesbij weinig voor, daarbuiten is ze meer aanwezig. In beide gebieden werd een exemplaar gevonden. Deze soort bouwt zijn nest in bestaande gaten in dood hout en bijvoorbeeld in holle stengels. De locaties waar de exemplaren werden gevonden, de houtwal op het slobbengors en een van de houtwallen op de aarden wallen langs het snelfietspad zouden deze nestgelegenheid voldoende moeten bieden.

Tuinmaskerbij *Hylaeus hyalinatus*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: Deze soort komt verspreid over Nederland voor. Ze nestelt in zandige losse grond en in gaatjes in muren, mogelijk ook in kevergaatjes in dood hout. Er werd een vrouwtje gevonden in de houtwal aan de oostkant van het slobbengors. Op dezelfde plek werd een mannetje maskerbij gezien dat niet op naam kon worden gebracht.

Glanzende groefbij *Lasioglossum lucidulum*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: Dit is één van de kleinste groefbijen van Nederland. Ze nestelt vooral op zandbodems en komt vooral voor in zuid en oost Nederland. Er zijn twee exemplaren aangetroffen op het Slobbengors in de wat ruigere strook aan de binnenzijde van de populierenhaag.

Figuur 6 Slobbengors – binnenzijde van de populierenrij, met ruigte. Aan de rechterzijde ligt het centrale deel, dat nu als gazon wordt beheerd.



Kleigroefbij Lasioglossum pauxillum

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/zeldzaam.

Voorkomen: De kleigroefbij is een soort van het rivierengebied en van Limburg en Zeeland. Dit sluit aan bij de ligging van Papendrecht. Zowel op het Slobbengors als langs het snelfietspad A15 is zijn exemplaren aangetroffen.

Langsprietwespbij Nomada conjungens

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: zeldzaam/zeer zeldzaam.

Voorkomen: De langsprietwespbij is net als de slanke kegelbij een koekoeksbij. Het voorkomen is dus afhankelijk van het voorkomen van de gastheer. De langsprietwespbij zelf is een vrij onopvallende soort. De gastheer is de fluitenkruidbij, waarvan aanzienlijke aantallen in het Slobbengors werden aangetroffen. Van de langsprietwespbij werd één exemplaar aangetroffen op het Slobbengors.

Figuur 7 Snelfietspad A15 westzijde. Aan de westkant begrensd door de Edisonweg, aan de oostkant door de Witte Brug. Bron Google Earth.



Snelfietspad A15

Algemeen

In dit gebied zijn tijdens de verkennende inventarisatie 22 soorten bijen gevonden. Dit is een uitgestrekt gebied aan weerszijden van het snelfietspad aan de zuidkant van de A15. Een groot deel van het gebied bestaat uit houtwallen en struweel met veel bramen. Hier werden bijvoorbeeld de slanke kegelbij *Coelioxys elongata*, de grote klokjesbij *Chelostoma rapunculi* en drie soorten behangersbij *Megachile* aangetroffen. Opvallend waren enkele stukken klaverrijk grasland, bijvoorbeeld rond de voet van hoogspanningsmasten en een veldje nabij de rotonde aan de uiterste

Figuur 8 Snelfietspad A15 midden. Aan de westkant begrensd door de Witte Brug, aan de oostkant door de N214. Bron Google Earth.



Figuur 9 Snelfietspad A15 oost. Aan de westkant begrensd door de N214, aan de oost kant door Vliedberg. Bron Google Earth.



oostpunt van het bezochte gebied. Opvallend waren daar de grote aantallen hommels met in het bijzonder veel tuinhommels. Op deze plekken is gericht gezocht naar klaverspecialisten. Met succes, want op drie, mogelijk vier locaties werd de geelstaartklaverzandbij gevonden.

(Vrij) zeldzame soorten

Ereprijszandbij *Andrena labiata*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/zeldzaam.

Voorkomen: De ereprijszandbij is een wijdverbreide soort die vaak wordt waargeno-



Figuur 10 Mannetje ereprijszandbij *Andrena labiata*.

men op gewone ereprijs en vergeet-mij-nietjes. Van deze soort werden meerdere exemplaren aangetroffen in het meest westelijke deel van het snelfietspad A15. Alle exemplaren vlogen op vijfvingerkruid, dat daar vrij talrijk staat.

Grote klokjesbij *Chelostoma rapunculi*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: In het kustgebied komt de grote klokjesbij weinig voor, daarbuiten is ze meer aanwezig. In beide gebieden werd een exemplaar gevonden. Deze soort bouwt zijn nest in bestaande gaten in dood hout en bijvoorbeeld in holle stengels. De locaties waar de exemplaren werden gevonden, de houtwal op het slobbengors en een van de houtwallen op de aarden wallen langs het snelfietspad zouden deze nestgelegenheid voldoende moeten bieden.

Figuur 11 De vele braamstruwelen langs het snelfietspad A15 bieden zowel een bron van stuifmeel en nectar als nestgelegenheid voor stengelbroedende soorten.



Figuur 12 Mannetje boomhommel *Bombus hypnorum*. De bloeiende bramen trekken veel hommels aan.



Kleigroefbij *Lasioglossum pauxillum*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/zeldzaam.

Voorkomen: De kleigroefbij is een soort van het rivierengebied en van Limburg en Zeeland. Dit sluit aan bij de ligging van Papendrecht. Zowel op het Slobbengors als langs het snelfietspad A15 is zijn exemplaren aangetroffen.

Figuur 13 Bosschages langs het snelfietspad A15.



Gewone behangersbij *Megachile versicolor*

Zeldzaamheid Nederland/Zuid-Holland: vrij algemeen/vrij zeldzaam.

Voorkomen: De gewone behangersbij lijkt veel op de tuinbladsnijder. Ze is schaars, maar komt verspreid over Nederland voor. Het is een soort die voorkomt in open plekken in en langs bos en ze wordt ook regelmatig in stedelijk gebied gevonden. Als nestelgelegenheid gebruikt ze meestal gaatjes in dood hout en holle stengels of takjes. Er is één mannetje gevonden in het middelste deel van het snelfietspad A15.

DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

AANBEVELINGEN ALGEMEEN

Beperkte inventarisatie

Het aantal waargenomen soorten is in beide gebieden laag. Dit wordt voor een aanzienlijk deel veroorzaakt doordat alleen een bezoek is gebracht in mei en niet in het vroege voorjaar en in de zomer. Veel vroege voorjaarssoorten en zomersoorten ontbreken dan ook in de soortenlijst. Voorbeelden van op de soortenlijst ontbrekende algemene vroege voorjaarssoorten zijn roodgatje *Andrena haemorrhoa*, vosje *Andrena fulva* en viltvlekszandbij *Andrena nitida*. Voorbeelden van 'ontbrekende' typische zomersoorten zijn zijdebijen *Colletes*.

Roodrandzandbij

De vondst van de roodrandzandbij in het gebied past in een recente uitbreiding van het voorkomen van deze Rode Lijst soort, waarvan het Nederlandse verspreidingsgebied in het begin van de jaren 2000 vrijwel beperkt was tot de Biesbosch. Hoewel op het Slobbengors geen nesten zijn gevonden, is het raadzaam te zorgen dat de dijken rondom het Slobbengors (en de nabije omgeving) geschikt blijven of worden als nestplek voor de soort. Op basis van het onderzoek van Van der Meer et al. (2006) betekent dit zorgen voor voldoende open gras op de dijken, bijvoorbeeld door te zorgen dat de bramen niet de gehele rivierdijk overnemen. En door te zorgen dat op de dijk aan de noordkant van het gebied ook grasvegetatie ontstaat. Beschikbaarheid van wilgen en sleedoorns in het voorjaar is belangrijk, voor de zomergeneratie is het belangrijk dat schermbloemen niet worden gemaaid in de bloeitijd.

Icoonsoort weidehommel

De plekken waar weidehommels nestelen variëren, zowel op als onder de grond, in boomholten en in oude zoogdier- en vogelnesten. De weidehommel heeft voordeel van laten blijven van rommelige plekjes en ruigtes. In het algemeen kan deze soort profiteren van extensief beheer waarin niet te veel wordt gemaaid.

Icoonsoort zandhommel *Bombus veteranus*

De zandhommel is niet aangetroffen. Deze soort is in Nederland zeer zeldzaam en is momenteel alleen bekend van populaties rond het Haringvliet en in de Brabantse Biesbosch. Omdat verreweg het grootste deel van de Nederlandse zandhommels in Zuid-Holland voorkomt, is de zandhommel een prioritaire soort voor deze provincie. Vanwege het voorkomen in de nabijgelegen Biesbosch, is het een soort waarnaar bij Papendrecht wordt uitgekeken.

Figuur 14 Slobbengors centrale deel, net na een maaibeurt in juni. Voor bijen is het belangrijk om van gazonbeheer naar een meer extensief beheer te gaan, waarin maximaal tweemaal per jaar en gefaseerd wordt gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. In dit middendeel kunnen heuveltjes worden aangelegd die nestgelegenheid bieden voor bodemnestende soorten.



Inventarisatie en monitoring

Om een completer beeld te krijgen van de soorten die voorkomen op het Slobbengors en langs het Snelfietspad A15 is een complete inventarisatie met meerdere bezoeken in een jaar aan te raden. Idealiter wordt deze een paar keer herhaald in verschillende jaren teneinde eventuele verschuivingen in de soorten vast te stellen en waar nodig bij te kunnen sturen in het beheer om een eventuele verarming te voorkomen.

AANBEVELINGEN SLOBBENGORS

Het gebied is op te delen in de volgende onderdelen, die zijn weergegeven in figuur 15. Per onderdeel worden aanbevelingen gegeven.

Sportvelden

Hier is niet geïnventariseerd en dit stuk biedt vanwege het gebruik weinig mogelijkheden voor ontwikkeling voor bijen. Een aandachtspunt kan zijn het aanplanten van inheemse struiken in plaats van de huidige exotische struiken.

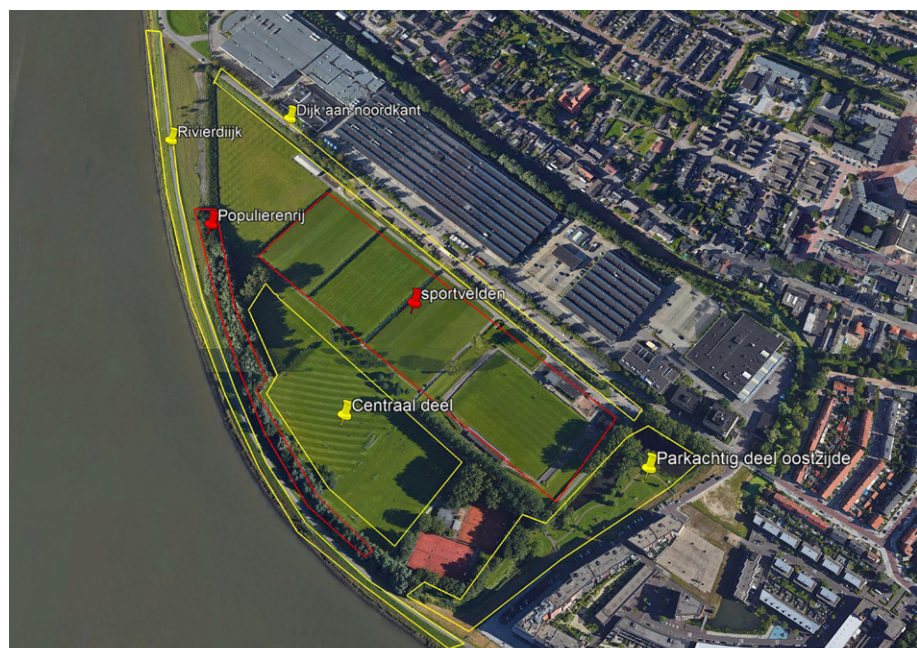
Centraal deel met kort gras en enkele waterpartijen

Op het grootste deel van dit centrale deel vindt gazonbeheer plaats. Hier groeien wel witte klaver en gewone rolklaver. De waterpartijen hebben voor een groot deel natuurlijke oevers. Op dit deel werden weinig bijen waargenomen, vooral door gebrek aan bloemen. De combinatie van het grasland en de natuurlijke oevers biedt wel potentie. Door het maaibeheer aan te passen naar twee keer per jaar, gefaseerd, maaien, waarbij het maaisel wordt afgevoerd, kan dit centrale deel ontwikkeld worden tot bloemrijk grasland met meer structuur. Door het aanleggen van één of meer heuvels van klei, leem of lemig zand kunnen nestelplekken voor bijen worden gecreëerd.

Dijk aan de noordkant

Het talud van de dijk is over de gehele lengte gericht op het zuiden en biedt potentieel nestelgelegenheid voor bijen. Wel is de dijk nu vrijwel geheel beplant met struiken, veelal niet inheems. De dijk zou geschikter kunnen worden gemaakt voor bijen

Figuur 15 Onderdelen van het Slobbengors. Bron Google Earth.



door op een deel van de dijk de struiken te verwijderen zodat wat grasland of ruigte kan ontstaan en er meer variatie ontstaat. Hier zou ook op enkele plekken kleine stukjes kunnen worden afgestoken, zodat steile, kale bodem ontstaat. Daarbij moet wel de stabiliteit van de dijk en de bovengelige weg in het oog worden gehouden. Daarnaast kan een deel van de huidige struiken worden vervangen door inheemse, zodat een rijker, waardevoller bloemaanbod ontstaat.

Rivierdijk en populierenrij

Dit deel leverde de meeste bijensoorten en aantallen op. Zowel binnendijks als buitendijks groeien fluitenkruid en andere schermbloemen die waardevol zijn voor de populatie fluitenkruidbijen. De houtwal biedt variatie en nestgelegenheid, ook in de vorm van braamstruweel. Het is van belang het braamstruweel te behouden. Het biedt nestgelegenheid voor bijvoorbeeld maskerbijen en de bloemen zijn waardevol voor zowel bijen, hommels als andere bestuivers. Rondom de houtwal is de vegetatie wat ruiger, waardoor variatie ontstaat. Het is van belang de variatie te behouden en te zorgen dat de bramen niet de hele dijk overwoekeren. Indien op een zeker moment de populieren zouden worden gekapt is het van belang deze niet in hun geheel weg te halen, maar een aantal stammen voor een deel te laten staan. Dood hout kan voor vele insecten nestgelegenheid bieden. De buitendijkse kant van de dijk heeft de nodig plantengroei, ondanks de ondergrond van stenen. Het is van belang die plantengroei te behouden. Om nestgelegenheid voor bodemnestelende soorten te creëren kunnen hier en daar langs de dijk kale plekkjes bodem worden gemaakt.

Parkachtig deel aan de oostzijde

Dit deel is gevarieerd, met een dijk, een houtwal, verspreide bomen, water en grasland. Voor de dijk en het grasland zou een maaibeheer met twee keer per jaar, gefaseerd, maaien een verbetering kunnen betekenen. Op het vlakke deel wordt nu gazonbeheer toegepast.

Figuur 16 Slobbengors parkachtig deel oostzijde.



AANBEVELINGEN SNELFIETSPAD A15

Er zijn enkele elementen uit het gebied geselecteerd, waarop specifiek wordt ingegaan. Een deel hiervan is aangegeven in figuur 17.

Figuur 17 Ligging van klaverrijk grasland (geel) en overige graslanden (rood) in het oostelijke deel langs het snelfietspad A15. Bron Google Earth.



Figuur 18 Klaverrijk graslandje aan de uiterste oostpunt van het onderzochte deel van het snelfietspad A15.



Figuur 19 Tuinhommel *Bombus hortorum*. In de delen van het gebied met veel klaver werden naast de klaverspecialist geelstaartklaverzandbij *Andrena wilkella* ook veel tuinhommels aangetroffen.

Klaverrijk grasland

Op enkele plekken was klaverrijk grasland aanwezig, met name rond de voet van enkele hoogspanningsmasten. Dit grasland is zeer interessant voor bijen en het is van belang het beheer zodanig te voeren dat het behouden blijft. Aangepast maai-beheer, met een tot tweemaal per jaar gefaseerd maaien wordt aangeraden. Daarnaast is het behoud van deze graslandjes een extra aandachtspunt bij onderhoud aan de hoogspanningsmasten, zoals dat ook in het voorjaar van 2020 plaatsvond. Op deze plekken kan overwogen worden om heuveltjes of dijkjes aan te leggen, die kunnen dienen als nestgelegenheid.

Overig grasland

Het zou mooi zijn als ook het andere grasland langs het snelfietspad A15 tot klaverrijk grasland kan worden doorontwikkeld, zodat meer van dergelijk grasland kan ontstaan. Op dit moment is een deel van de graslanden met name rijk aan boterbloemen. Als alle graslanden twee maal per jaar, gefaseerd, kunnen worden gemaaid (met afvoer van maaisel), biedt dit mogelijkheid tot het ontwikkelen van een bloemrijk grasland met veel mogelijkheden voor bijen. Ook hier kunnen heuveltjes of dijkjes worden aangelegd om nestgelegenheid te creëren.

Figuur 20 Langs het snelfietspad A15 zijn genoeg graslanden, nu vaak boterbloemrijk, die door extensief beheer geschikter kunnen worden voor klavers en de bijen die daarvan afhankelijk zijn.



Braamstruwelen

Ten tijde van het bezoek waren de belangrijkste bloeiende planten bramen die gonsden van de hommels, honingbijen en zweefvliegen. Deze braamstruwelen vormen niet alleen een voedsel- en stuifmeelbron, maar ook een belangrijke nestelplek voor diverse bijensoorten en het is van belang ze te behouden. Wel zou het mooi zijn als ze niet het struweel en het talud van de A15 volledig overwoekeren.

Struwelen en houtwallen

Van deze habitat is veel aanwezig. Het biedt veel nestgelegenheid en aanwezige inheemse bomen en struiken zijn waardevolle nectarbronnen. Het is van belang dit habitat te behouden. Waar mogelijk kunnen meer geleidelijke overgangen naar grasland worden gecreëerd zodat meer variatie in het landschap ontstaat. Daarnaast kunnen hier en daar hoekjes met rust worden gelaten zodat rommelhoekjes ontstaan.

Struwelen en houtwallen op wallen westzijde

Een deel van de houtwallen langs het westelijk deel van het fietspad staat op verhoogde wallen. Ten tijde van het bezoek was een deel van de begroeiing aan de zuidzijde van deze wallen gekapt of gerooid. Deze ingreep kan waardevol zijn voor wilde bijen, doordat meer variatie in de begroeiing ontstaat. De zuidgeoriënteerde

Figuur 21 Het talud van de A15, net ten oosten van de N214.



Figuur 22 Talud A15 en aangeplant bos oostzijde Geel – talud A15, Rood – aangeplant bos oostzijde. Bron Google Earth.



helling kan waardevolle nestgelegenheid bieden voor grondnestelende bijen. Aangeraden wordt dit deel open te houden en niet opnieuw te laten dichtgroeien. Waar mogelijk kunnen stukken van de wal worden afgestoken, zodat steilwandjes ontstaan, die nestgelegenheid bieden.

Talud A15

Op enkele plekken is het talud van de A15 niet met struiken begroeid. Die plekken kunnen nestgelegenheid bieden voor bijvoorbeeld zand- en groefbijen.

Aangeplant bos oostzijde

In het oostelijk deel van het gebied is vrij recent bos aangeplant. Aandachtspunt hierbij kan zijn dat het bos redelijk aaneengesloten en eenvormig lijkt. Het creëren van wat open plekken en overgangen naar open terrein kan voor extra leefruimte voor bijen zorgen.



LITERATUUR

- Gemeente Alblasserdam et al. 2020. Ambitiestatement groenste fietsnetwerk van Nederland: Versterken van de biodiversiteit in de stedelijke zone van Alblasserdam tot en met Gorinchem.
- Meer, F. van der, M. Reemer, T.M.J. Peeters & A. Neve 2006. De roodrandzandbij *Andrena rosae* in de Zuid-Hollandse Biesbosch (Hymenoptera: Apoidea: Andrenidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 25: 1-9.
- Peeters, T.M.J., H. Nieuwenhuijsen, J. Smit, F. van der Meer, I.P. Raemakers, W.R.B. Heitmans, K. van Achterberg, M. Kwak, A.J. Loonstra, J. de Rond, M. Roos & M. Reemer 2012. De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). – Natuur van Nederland 11. Natuur van Nederland 11. Naturalis Biodiversity Center & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Reemer, M. 2017. De bijenfauna van Zuid-Holland: trends, prioritaire soorten en belangrijke gebieden – Rapport EIS2017-05. EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.
- Reemer, M. 2018. Basisrapport voor de Rode lijst. – Rapport EIS2018-06. EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.



EIS KENNISCENTRUM INSECTEN EN ANDERE ONGEWERVELDEN

Stichting EIS is het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden. De stichting doet onderzoek en geeft adviezen over beleid en beheer. Daarnaast houden we ons bezig met voorlichting en educatie. We hebben een brede kennis over de ecologie, verspreiding en bescherming van ongewervelden. Het bureau werkt samen met ruim 3000 vrijwilligers verdeeld over meer dan 60 werkgroepen, elk gericht op een specifieke diergroep. Door dit netwerk van specialisten en vrijwilligers hebben we naast goede kennis over populaire groepen zoals bijen en sprinkhanen ook ruime expertise met betrekking tot andere insecten en ongewervelden. EIS Kenniscentrum Insecten is daardoor in staat om projecten uit te voeren met betrekking tot een grote diversiteit aan diergroepen.